

Використані джерела інформації:

1. Красовский В.П. Инфраструктура и интенсификация экономики / В.П. Красовский. – М., 1980. – 285 с.
2. Rosenstien-Rodan P. Notes on the Theory of The «Big Push».- Economic Development for Latin America, New York. 1961 - №4 – P.60.
3. Маркс К. Капитал / К.Маркс, Ф. Энгельс– М.: Политиздат. – 1956 .- Т.23 – 785 с.
4. Jochimsen R. Theorie der Infrastruktur. - Jubingen. - 1966. – P.133-135.
5. Федько В.П. Инфраструктура товарного рынка / В.П. Федько, Н.Г. Федько. - Ростов-на-Дону: 2000.
6. Муханова Е.Б. Теоретические основы и пути формирования рыночной инфраструктуры: Монография / Е.Б. Муханова. – М.: ИЭ РАН, 1994. – 162 с.
7. Юлдашев Р.Т. Страховой бизнес. Словарь-справочник / Р.Т. Юлдашев. - М.: 2000.
8. Долгошея Н.О. Страхування в запитаннях та відповідях. Навч. посіб./ Н.О. Долгошея. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 318 с.

УДК 368

Яременко Н.В.,
генеральний директор,
Європейська федерація фінансових посередників
"Green Capital"

РОЛЬ БРОКЕРІВ У ФОРМУВАННІ ЦИВІЛІЗОВАНИХ ВІДНОСИН НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

У статті розкривається роль страхових брокерів у створенні стійкого балансу інтересів учасників страхових відносин і формуванні в Україні на цій основі конкурентного цивілізованого страхового ринку.

В статье раскрывается роль страховых брокеров в создании устойчивого баланса интересов участников страховых отношений и формировании в Украине на этой основе конкурентного цивилизованного страхового рынка.

The article describes the possible role of insurance brokers in the formation of the effective balance of interests of market participants and the building competitive and civilized insurance market on that ground in Ukraine.

Постановка проблеми. Розвиток ризик-менеджменту на підприємствах і підвищення якості попиту на страхові послуги поступово збільшує значимість ролі таких страхових посередників, як страхові брокери. У розвинутих країнах високий рівень розвитку інституту страхових брокерів сприяє росту ефективності всієї системи страхування в цілому.

За визначенням О.І. Худякова інститут брокерів - породження розвиненого страхового ринку, де здійснення страхової діяльності досягло високого рівня спеціалізації [1, с. 134].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній науці сутність діяльності страхових брокерів досліджували такі науковці і фахівці, як В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, Н.М. Внукова, В.М. Дарков, І.А. Габідулін, О.М. Залетов, О.С. Журавка, Ю.О. Махортов, Д.П. Расшивалов, Ф.М. Фурман, а також зарубіжні вчені Т.О. Батіашвілі, Д.Ю. Благутин, А.С. Булатова, М.Ф. Галагуза, В.М. Демченко, Д. Єфімов, І.Є. Мікеладзе та інші. Проте питання визначення економічної сутності брокерської діяльності в сучасних умовах та її завдання залишається невирішеними і потребує подальшого дослідження.

Мета статті: розгляд сутності діяльності страхових брокерів у сучасних умовах, визначення правового статусу та основних завдань брокерів на страховому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день вітчизняна галузь страхування лише частково виконує свою соціально-економічну роль.

Про слабкий розвиток страхового ринку України свідчить низький рівень проникнення. Так, наприклад, питома вага забезпеченості страховим захистом будинків і споруджень приватного сектора становить усього 1%, медичним страхуванням - 2% населення, страхуванням життя - 7%, добровільним страхуванням від нещасних випадків - 7%, страхуванням туристів - 8% і страхуванням каско автомобілів - 8%. Це значно менше, ніж у країнах-членах ЄС. Однак інтерес до вітчизняного ринку страхування з боку іноземних компаній досить великий, оскільки Україна має значний економічний потенціал [1, с. 34].

Вітчизняна галузь страхування забезпечує громадян і організації лише частково захистом від ризиків і не є суттєвим елементом розвитку фінансового сектора. Наприклад, частка активів страховиків становить 4,4% активів банківської системи. При цьому понад 300 страховиків із 443 мають сумнівні активи та фактично не здійснюють страхової діяльності. Зокрема на них у сукупності припадає менше ніж 3% страхових платежів. Це свідчить про неефективність роботи наглядових органів, зокрема Нацкомфінпослуг, який за 6 місяців цього року виключив з Державного реєстру лише 1 страховика [1, с. 2].

Про слабкий розвиток вітчизняного страхового ринку свідчить, наприклад, той факт, що в Україні обсяг страхових платежів найбільшого страховика в сегменті ризикового страхування за 2011 рік відповідав показникам шостої компанії з Болгарії та Словенії, дев'ятій компанії - з Румунії та шістнадцятій компанії - з Польщі.

Незважаючи на помітні успіхи у сфері страхування життя, роль страховиків по наданню довгих грошей для економіки, просуванню розвитку фінансових ринків і виконанню ключової ролі як інституційного інвестора, по більшій частині, не виконується. Це обумовлено відсутністю істотних обсягів накопичувального страхування життя. Наприклад,

сукупний показник вітчизняних компаній зі страхування життя у 2011 році відповідає четвертій компанії з Угорщини, п'ятій - з Чеської Республіки, п'ятнадцятій - з Польщі. При таких обсягах виконувати соціально-економічну роль повною мірою неможливо.

Крім цього, на сьогоднішній день держава є страховиком першої інстанції відносно безлічі ризиків (особливо стихійні явища та техногенні катастрофи), які могли б покриватися страховою галуззю. Страховики дотепер не беруть участь у значній мірі в прийнятті на себе ризиків, що покриваються в даний момент засобами державного бюджету.

Сформована в останні роки тенденція свідчить про подальше загострення кризи вітчизняного страхування. Причому статистика підтверджує, що це загострення викликане не зовнішніми, а, насамперед, внутрішніми причинами й, отже, глобальна економічна криза грає тут роль не причини, а каталізатора кризових процесів.

Представляється, що однією з реальних причин загострення кризи страхування в Україні стало практичне домінування на страховому ринку політики примусу споживачів до вступу в страхові відносини без належного урахування їхніх інтересів. Саме домінування в страхових відносинах ідеології примусу викликає наростаюче відторгнення в потенційних страхувальників і не забезпечує конкурентоспроможність вітчизняного страхового бізнесу в міжнародному масштабі.

Цивілізований ринок - це, насамперед, клієнтоорієнтований ринок. У свою чергу, формування такого ринку припускає створення умов і механізмів для повноцінного обліку й реалізації інтересів споживачів страхових послуг. Підтримка страхувальників у непростих ринкових умовах - один з необхідних атрибутів сучасного цивілізованого ринку.

В останні роки протиріччя між постачальниками й споживачами страхових послуг ще більше загострилися. Це викликано тим, що розвиток страхового ринку в Україні набув однобокого характеру - його стали плутати з «розвитком» страхової олігополії. Зокрема, на вітчизняному страховому ринку продовжують реалізовуватися заходи, які об'єктивно ведуть до подальшої олігополізації страхових відносин.

У сучасних умовах, коли рівень платоспроможності потенційних страхувальників робить їх особливо вибагливими до складу і якості страхових послуг, тільки професійні брокери здатні організувати страховий захист споживачів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей та інтересів, можуть стати локомотивом розвитку страхування на конкурентних засадах.

Для правильного розуміння сутності брокерської діяльності в страхуванні необхідно точно визначити місце й роль брокера як самостійного учасника відносин, що складаються на цьому ринку.

Як зазначає В.В. Шахов – «страховий брокер (аквізитор) - це фізична чи юридична особа, зареєстрована у встановленому порядку як

підприємець, який здійснює посередницьку діяльність зі страхування від свого імені на підставі доручень страхувальника або страховика» [2, с.74]. Також науковець зазначає, що, маючи великі знання про оперативно-фінансову діяльність страхових компаній, що діють на страховому ринку, систематизуючи цю інформацію, брокер виступає у якості кваліфікованого експерта для страхувальника, багато в чому визначає його наступні дії [3, с.127].

Розвиваючи цю думку, проф. Федорова Т.А. вважає, що «страховий брокер є представником страхувальника, а не страховика, у міжнародній практиці він не несе юридичної відповідальності перед страховиком, що не виключає моральної відповідальності. Страховий брокер також не повинен гарантувати платоспроможність страховика (перестраховика) і не несе відповідальності за оплату збитків і повернення страхового платежу. Якщо брокер при виконанні своїх обов'язків допустив недбалість, у результаті якої страхувальнику поніс збитки, останній має право зажадати від брокера відшкодування збитків. Оплата послуг страхового брокера здійснюється у вигляді комісії, яку страховий брокер має право залишити із страхового платежу на свою користь за надані ним посередницькі послуги» [4, с. 234].

Як стверджує О.М. Зубець, за своїм статусом «брокер є представником страхувальника і повинен забезпечити для нього розміщення страхування у фінансово стійкій страховій компанії на найбільш оптимальних умовах, як зі страхового покриття, так і за розміром страхових платежів. Разом з тим страховий брокер одержує комісію за послуги, які надаються ним, від страховика, перед яким несе відповідальність за сплату страхових платежів (премії). Брокер сприяє також страхувальнику в одержанні сум страхового відшкодування» [5, с. 99].

Так, дійсно, зазначає Л.М. Ключенко, брокер може представляти інтереси й страхової компанії, але в її взаєминах з перестраховальником, тобто у відносинах перестраховування. З погляду конструкції цих правовідносин страховик є стороною, схожою зі страхувальником, він називається перестраховальником. Якщо брокер обслуговує й страхувальників у їхніх взаєминах зі страховиками, і перестраховальників у їхніх взаєминах з перестраховальниками, то це багатопрофільний, або страховий і перестраховальний брокер. Однак така широка спеціалізація ніяк не означає зіткнення інтересів з погляду суб'єктивності представницьких повноважень [6, с. 168].

Крім багатопрофільності, згаданої Л.М. Ключенко, законодавець, визначаючи правове положення страхового брокера як посередника між страхувальником і страховиком, охарактеризував його ще й ознакою універсальності. Адже страховий брокер у силу своєї професійної діяльності здатний забезпечувати зворотний зв'язок між страхувальниками й страховиками, за умов виключення представницьких інтересів

значених осіб. Тому в одних випадках брокер сприяє страховикові в укладенні договорів страхування, забезпечуючи продаж страхових продуктів, у тому числі шляхом залучення клієнтів, а в інших - забезпечує страхувальників вигідними умовами страхового захисту [1, с. 137].

Страховий брокер, за визначенням Ю.М. Журавльова, «повинен бути експертом у сфері законодавства і практики страхування. Вважається, що він, як професіонал, повинен знати все можливе про страхування, враховуючи те, що його знання повинні сприяти забезпеченню найкращих умов страхування і розміру премії для принципала. Якщо страхування (перестраховання) розміщено брокером, він несе відповідальність за сплату страхової премії незалежно від того, одержав він її чи ні» [7, с. 106].

Інше визначення дає С.Л. Єфімов: «страховий брокер – це юридична чи фізична особа, що виступає посередником між страхувальником і страховиком з метою укладання договору страхування. Отже, страховий брокер є представником страхувальника і повинен підшукати йому компанію (групу компаній), що повинна бути фінансово стійкою і забезпечувати оптимальні умови страхування за обсягом відповідальності та розміром ставок платежів. При настанні страхового випадку страховий брокер повинен допомогти страхувальнику в одержанні відшкодування. Разом з тим він отримує комісію від страховика і несе перед ним відповідальність за сплату страхових внесків (премії). У деяких країнах через страхових брокерів укладається значна кількість видів страхування, в інших - тільки страхування великих, нових і маловідомих ризиків» [8, с. 122].

Про універсальність правового положення страхового брокера висловив цікаві судження М.Ф. Галагуза, визнаючи, що брокерська діяльність у страхуванні, перестрахованні або співстрахованні - це посередницька діяльність щодо придбання або продажу страхових послуг, що припускає сприяння угоді між сторонами, зацікавленими в страхуванні та передбачає ведення переговорів по страхуванню відповідно до волевиявлення страхувальника або страховика (у договорах перестраховання). Її кінцевою метою є знаходження умов і форм страхування, взаємоприйнятих для сторін. Брокерові на страховому ринку приділяється особлива роль. Вона полягає в тому, що він допомагає своєму клієнтові реалізувати волю вибору, діючи як посередник між продавцями й покупцями, зводячи їх разом для укладання контракту до їхнього взаємного задоволення [9, с. 60].

Страховий брокер є у більшості випадків уповноваженою особою страхувальника (згідно з письмовим або усним розпорядженням), як його представник чи консультант. Клієнт доручає брокеру здійснювати усі необхідні дії щодо розміщення ризиків у страховій організації.

У країнах з розвинутою ринковою економікою функції страхового брокера все частіше виходять за межі простого встановлення контактів між

страховиком і страхувальником. Його завдання стають дедалі різноманітнішими та складнішими. Він вивчає ризики, порівнює правила страхування, обробляє статистичні дані, а після цього передає страхувальнику пропозицію щодо страхування. Якщо необхідно, ці умови обговорюються зі страхувальником, що може зумовити зміни у проекті договору страхування. Коли страхувальник погоджується з кінцевим варіантом договору страхування, страховий брокер узгоджує зі страховиком його остаточний варіант.

На цивілізованому ринку страховий брокер, з одного боку, діє як представник споживача страхових послуг, здійснює вибір страховика й сприяє страхувальнику при підготовці договору страхування. З іншого боку, коли страховик надає брокеру певні повноваження, брокер діє від імені страховика («acts for the insurer») [10, с. 55].

Відповідно до Звіту Єврокомісії [11], діяльність страхового брокера припускає виконання дій від імені сторін договору страхування. Хоча в самому загальному випадку комерційний посередник діє від імені однієї зі сторін договору, відмінна риса статусу страхового брокера на цивілізованих ринках полягає в тому, що страховий брокер може діяти від імені двох сторін («act for both parties»).

У звіті Єврокомісії також наводяться наступні основні функції, які страховий брокер може виконувати від імені страховика [11]:

- страховий андерайтинг;
- керування процесом урегулювання збитків;
- адміністрування полісів;
- послуги з обліку;
- ризик-моделювання;
- ризик-сюрвей.

Зрозуміло, що виконанням цих функцій не вичерпується діяльність страхового брокера від імені страховика: за узгодженням з останнім брокер може здійснювати весь комплекс юридичних і фактичних дій, що сприяють оптимальному поєднанню інтересів учасників договору страхування. Важливо підкреслити, що при цьому брокер повинен забезпечувати транспарентність своєї діяльності й зобов'язаний попередньо повідомляти свого клієнта-страхувальника про те, що він виконує певні функції й від імені страховика.

Варто розуміти, що протиріччя, що супроводжують розвиток брокерської діяльності на сучасному страховому ринку України, є відбиттям і вираженням фундаментальних протиріч між постачальниками й споживачами страхових послуг. Все це є відхиленнями від нормальної практики цивілізованого страхування й істотно гальмує рішення завдання формування в нас у країні повноцінного страхового ринку.

Висновки. Страховий ринок України може стати цивілізованим за допомогою й у міру розвитку на ньому страхової брокерської діяльності.

Важливо, щоб професійне розуміння цього питання було сприйнято представниками органів державного управління.

Для виправлення сформованого положення представляється необхідним скористатися позитивним досвідом цивілізованих ринків, що характеризуються розвинутим конкурентним середовищем і стійким балансом інтересів основних учасників страхових відносин.

Використані джерела інформації:

1. Филонюк А.Ф. Страховой рынок в 2013 году: глобальные тенденции и вызовы / А.Ф. Филонюк // Insurance TOP. – 2012. – 4(40). – С. 2-3.
2. Шахов В.В. Введение в страхование: Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. / В.В. Шахов– М.: Финансы и статистика, 1999. – 347 с.
3. Страхование : учебник / [Шахов В.В., Никитенков Л.К., Цамутали О.А. и др.] ; под ред. Шахова В.В. – М. : Анкил, 2002. – 479 с.
4. Основы страховой деятельности: Учебник / Отв. ред. проф. Т.А. Федорова. – М.: Издательство БЭК, 1999. – 757 с.
5. Зубец А.Н. Страховой маркетинг / А.Н. Зубец. – М.: Анкил, 1998. – 251 с.
6. Теория и практика страхования. /Под общей редакцией д.э.н., профессора кафедры «Страхование» МГИМО (У) МИД РФ Турбиной К.Е. - М.: Анкил, 2003. – 517 с.
7. Журавлев Ю.М. Словарь-справочник терминов по страхованию и перестрахованию / Ю.М. Журавлев. – М.: Анкил, 1994. – 257 с.
8. Ефимов С.Л. Энциклопедический словарь. Экономика и страхование / С.Л. Ефимов. – М.: Церих-ПЭЛ, 1996. – 351 с.
9. Галагуза Н.Ф. Страховые посредники / Н.Ф. Галагуза. - М., 1998. – 202 с.
10. Лайков А.Ю. Роль брокеров в формировании цивилизованных страховых отношений / А.Ю. Лайков // Финансы. – 2011, №1. – С. 54 – 58.
11. Business insurance sector inquiry. Inquiry into the European business insurance sector pursuant to Article 17 of Regulation 1/2003. Interim report/ European Commission. Competition DG, 2007.